

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бобак Г.Р.

студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Людина – головний орієнтир функціонування всіх органів держави, а створення ефективного механізму захисту її прав – основна мета діяльності органів державної влади.

Механізм захисту прав людини – це гарантована позитивним правом система загальновизнаних міжнародних і внутрішньодержавних засобів та інститутів, діяльність і взаємодія яких спрямована на запобігання порушень основних прав людини або їх відновлення на випадок порушення. Зміна офіційної ідеології публічної влади, проголошення найвищою цінністю – людини, її прав і свобод, зумовлює необхідність пошуку шляхів для досягнення вказаних цілей.

Сьогодні масив правових норм збільшується, однак рівень правової захищеності громадян при цьому зменшується. Виникає «абсурд і парадокс права». В такому випадку перед державою постає складне завдання – створити передумови для формування ефективного правового механізму, котрий ставить людину в центр правової реальності [4, с. 95]. Серед таких правових засобів важливе місце займає судовий прецедент. Більшість правознавців вбачають ціннісну роль судового прецеденту як джерела права насамперед у наявності регулятивного потенціалу та оцінюють судовий прецедент і наявні у ньому приписи як ефективні регулятори суспільних відносин [3, с. 265].

Сучасна реальність настільки багатогранна, що в ній неможливо все передбачити, а тим більше законодавчо закріпити, враховуючи всі її тонкощі й нюанси. Тому й не дивно, що уявлення про те, що позитивний закон може забезпечити справедливість розв'язання всіх ситуацій, які виникають на практиці, не виправдовує себе.

На мою думку, судовий прецедент здатен більш гнучко і послідовно пристосуватися до змін у житті суспільства. На відміну від кодифікованого права, яке зазвичай відображає схематичні, абстрактні ситуації, які рідко відповідають реальним випадкам, прецедентне право неухильно віддзеркалює різноманіття й складнощі самого життя.

Україна уже стоїть на шляху використання прецедентного права, адже практика Європейського Суду, тобто його прецедентне право, офіційно визнана джерелом права України. Враховуючи складність та динамічність соціального життя, появу нових процесів і тенденцій, суддівська

правотворчість сприятиме ефективному регулюванню суспільних відносин, усуненню прогалин у праві, удосконаленню судового захисту прав і свобод людини та формуванню правової держави.

В сучасній юридичній науці ведуться палкі дискусії щодо проблеми визнання судового прецеденту як джерела права, адже суд в Україні формально не наділений правотворчою функцією, а отже, не може займатися правотворчістю. Проте, саме він може і здатен усунути такі проблеми правозастосування, як дуалізм правових норм, суперечності між нормами права і нормами моралі, прогалини в праві і законі.

У даному питанні правники поділились на дві групи: прихильники та противники судового прецеденту. Прихильники концепції судового прецеденту вважають, що застосування прецеденту в правовій діяльності нашої країни є нагальною потребою, для реалізації якої створені як правові, так і політичні передумови. Україна, на їх думку, рухається до прецедентної системи права. Її використовує весь світ, і кращої поки не вигадано: лише судова влада заповнює прогалини в законодавстві і дає роз'яснення, які ніхто інший надати не може. Єдина проблема – реєстрація рішень, адже в різних регіонах країни виносять абсолютно різні рішення з одного й того ж питання. Також прихильники заявляють, що настав час взагалі змінити наше уявлення про правосуддя. Досвід розвинених демократичних країн свідчить, що високий рівень правового розвитку досягається у суспільстві тоді, коли суд, керуючись Конституцією, законом, загальновизнаними правами людини, також створює право [1, с. 12].

Опоненти визнання судового прецеденту джерелом українського права звертають увагу на те, що при здійсненні правосуддя, суду достатньо лише застосовувати норми права, а не створювати їх. Тому компетенція суду має обмежуватися тлумаченням норм права і не передбачати нормотворчих повноважень. При цьому, вони звертають увагу на те, що Україна ще не готова до визнання прецедентної системи права, оскільки для цього потрібен певний рівень довіри до суду, якого бракує українцям, а також категорично заперечують та ухиляються від вивчення основних аспектів прецедентного права, яке пов'язують із небезпечністю, судовим свавіллям і порушенням законності. Більшість вчених, які не визнають судовий прецедент самостійним джерелом права, одним із основних аргументів, що підтверджують висловлену думку, називають принцип «поділу влади», з якого випливає, що встановлювати юридичні норми є справою законодавця, а справа судді – тільки застосовувати ці норми до відповідних випадків життя: як законодавець не має права судити, так і суддя не має права законодавствувати. Противники судового прецеденту переконують, що в законодавця ширший соціальний світогляд і, відповідно, є можливість врахування в процесі прийняття рішень значно більшої кількості фактів. Що ж стосується суддів, то вони мають справу лише з конкретною, нехай навіть типовою ситуацією. Із цього логічно випливає висновок про те, що суддя не зможе настільки ж успішно впоратися з нормотворчими функціями, як це зробить законодавець [2, с. 11].

Також опоненти визнання судового прецеденту стверджують, що якщо трактувати судовий прецедент як акт судової діяльності, який може служити зразком у майбутньому, то виникає проблема його ототожнення з іншим джерелом права – судовою практикою. Постає питання: чи всяке судове рішення можна вважати судовим прецедентом? Суди розглядають десятки і сотні тисяч кримінальних та цивільних справ, однак далеко не кожне з них стає прецедентом.

На сучасному етапі є всі підстави перейти від сліпого заперечення судового прецеденту в сучасному українському праві до серйозного вивчення його ролі в різноманітних сферах правової дійсності, що є досить перспективним. Законодавством України передбачено, що рішення суду повинно складатись із вступної частини, описової частини (в якій, зокрема, мають зазначатись позиція сторін, пояснення осіб, які беруть участь у справі та інші докази, досліджені судом), мотивувальної частини (в якій вказуються встановлені судом обставини справи, мотиви, з яких суд вважає встановленими наявність або відсутність фактів, оцінка доказів, посилання на нормативні акти, якими керувався суд при ухваленні рішення) та самої резолютивної частини, якою вирішується справа по суті. Тому вважаємо, що на законодавчому рівні вже закріплено необхідність зазначення у змісті рішення складових частин прецеденту – правової позиції судді, яка лягла в основу рішення (*ratio decidendi*) і обґрунтування необхідності прийняття судом саме такого рішення (*obiter dictum*), що певною мірою спрощує впровадження інституту судового прецеденту в національну правову систему України [5, с. 372].

Чимало дискусій точиться навколо того, що судовий прецедент є малоефективним, перш за все тому, що він не сприяє об'єктивному дослідженню обставин по конкретній справі, наслідком чого може стати несправедливий вирок суду. Але суддям було б набагато легше, коли б під рукою у них були керівні начала, а саме основа вирішення конкретної справи, представлена у вигляді джерела права – судового прецеденту.

Маємо констатувати, що судовий прецедент, звичайно, не може замінити глибокий об'єктивний підхід судді до кожної конкретної справи. Він буде лише основою, керівним началом, а отже – сприятиме більш оперативному реагуванню на ту чи іншу ситуацію, адже судове право випереджає у своєму розвитку законодавчий процес. Воно більш гнучке, й тому більш оперативно враховує правову дійсність, яка змінюється. Суддя при розгляді конкретних справ змушений вирішувати казуси, що виникають в правовій дійсності, які законодавець не завжди встигає регулювати. Досить часто відсутня правова норма, якою можна вирішити спір. Відмовити у здійсненні правосуддя суд не може – він зобов'язаний вирішити спір, ґрунтуючись на загальних принципах права. Тому необхідно підтримати думку тих, хто пропонує офіційно включити прецедент до системи джерел українського права. Це означає – дати суддям можливість офіційно посилатися в своїх рішеннях на прецедент Верховного Суду або на прецедент вищих інстанцій спеціалізованих судів (Вищого господарського суду, Вищого адміністративного суду). Тим не менш,

чи зможе прецедент органічно влитися в українську правову систему, покаже час.

Список використаних джерел:

1. Гураленко Н.А. Правова природа судового прецеденту: онтологічний вимір / Н.А. Гураленко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 5. – С. 12–22.
2. Гураленко Н.А. Судовий прецедент: свавілля чи потреба часу? (філософсько – правовий дискурс) / Н.А. Гураленко // Юридична Україна. – 2009. – № 6. – С. 10–16.
3. Корчевна Л.О. Проблема різноджерельного права: досвід порівняльного правознавства: Монографія / Л.О. Корчевна. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – 360 с.
4. Лепетюк С. Співвідношення преюдиції та прецеденту / С. Лепетюк // Вісник прокуратури. – 2010. – № 11. – С. 95–98.
5. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук – К.: Реферат, 2007. – 640 с.

Изотов Д.А., Изотов А.А.

студенты,

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ПРАВОВОЙ СТАТУС РАБОВ В СТАРОВАВИЛОНСКОМ ЦАРСТВЕ

Старовавилонское царство возникло в результате падения могущественного царства шумеров во главе с Третьей династией Ура. Случилось это в самом начале II тысячелетия до н. э. Царство шумеров распалось под натиском эламитов и кочевых племен из Передней Азии – амореев. И именно амореи сосредоточили в своих руках всю власть в долине Двуречья.

Существует огромное количество письменных источников, юридических документов, законов, которые сохранились и дошли до нашего времени, что дает широкие возможности для того, чтобы охарактеризовать государственно-правовые аспекты тех времен. Из этих источников можно выделить следующие: законы царства Эшнунны, судебники Иссинского царя Липит-Иштара (XX в. до н. э.) и, конечно, свод законов царя Хаммурапи (XVIII в. до н. э.).

Историю всей Древней Месопотамии можно поделить на такие исторические эпохи: Раннединастический период (XXX–XXIV вв. до н. э.); эпоха первых деспотий – Аккадской и Урской (XXIV–XXI вв. до н. э.); Старовавилонский – Староассирийский (XX–XVI вв. до н. э.), Средневавилонский – Среднеассирийский (XVI/XV–XII/XI вв. до н. э.) и Нововавилонский – Новоассирийский (XI/X–VII/VI вв. до н. э.) периоды, с некоторыми несовпадениями в границах периодов для Вавилонии и Ассирии; наконец, Младовавилонский период (VI/V в. до н. э. – рубеж эр), когда Месопотамия входила в состав иноземных империй [1, с. 195].